

XIII. A TÁRSADALMI ÁTALAKULÁS JELEI

1. Születési és halálozási arányok

A születési és halálozási arányszámok párhuzamos, utóbbinak meredekebb csökkenését a szakirodalom a polgárosodás csalhatatlan jeleként határozza meg.¹¹²⁸ Csongrádon a 19. század utolsó évtizedeiben valóban kimutatható a halálozás fokozatos csökkenése, ám mellette stabilan tartotta magát a születésszám, akár kétszeresen is meghaladva a mortalitási arányokat.¹¹²⁹ Kézenfekvő részben az orvosi ellátás korszerűsödésére gondolnunk, másrészt ne feledjük, hogy katolikus településről van szó, ahol az egy családra jutó gyermekek aránya hagyományosan magasabb volt.¹¹³⁰

2. Infrastruktúra, településkép

A társadalmi változásoknak keretet adó, településszintű fejlődés kerékkötője az állandó árvízi fenyegetettség, az időjárási viszonyoknak kiszolgáltatott termelési mód és az infrastrukturális fejlődés meddő akadozása volt. A villanyvilágítás a 19. században csupán ígéretes terv maradt; a sártengeren dülöngélő pallók lecserélése, az utak kövezése megkésve, nehézkesen indult el. Maguk a lakosok sem törődtek az utak tisztaságával; lábas jószágokat az utcákra hajtották ki legelészani.¹¹³¹ 1893-94-ben az alföldi traverzális műút építésével, Kiskunfélegyházától Szentes irányában létesült az első makadám út, mely keresztül vezetett a településen. Az építkezések hatására vett lendületet az utcák kövezése, kezdetét vette a pallók felszámolása.¹¹³²

Ugyan 1888-ban átadták a Kiskunfélegyháza–Csongrád vasútvonalat, a gőzmasina rendkívül lassú és megbízhatatlan volt, nem ritkán az utasok segédkeztek a lerobbant gépezet újraindításában. Az Eszes-féle gőzfürdő három esztendő elteltével, az alacsony forgalom miatt bezárt. 1872-ben Csongrád büszkeségét, a tanítóképző intézetet árvízi fenyegetettség okán Kiskunfélegyházára helyezték, ahonnan sosem került vissza. Nem sokkal később rendezett tanácsú városi rangjáról lemondva a település a nagyközségek sorába került.¹¹³³

1128 Hanák 1978. 403; Gyáni-Kövéér 2006. 32.

1129 Sebestyén 2003.

1130 Hanák 1978. 414.

1131 „Szörnyű valóságra ébredünk akkor, ha látjuk, mint legelnek a tehének és egyéb szarvasmarhák az utcán, mint turkálják a szőke és fekete süldő malacok a kövezetek mellékét; mint legelik a libák a kövér papsajtot, és mint pocsoznak a kacsák falka számra a mocskos csatornába. Itt egy kecske, amott egy birka szaggatja élvezettel az élőfák lombjait.” Csongrádi Lap, 1898. július 10. VIII. évf. 28. szám, 3. old.

1132 Jánosi 1983. 74.

1133 Csongrád esete nem példa nélküli: ugyanebben az időben vált nagyközséggé Kalocsa és Orosháza is.

A kusza településkép első, rendezett „szigete” a római katolikus temető volt. Hegyi Antal csongrádi plébánossága második évében utakat vágatótt a rendezetlenül heverő sírok közé, kutat fúratott, kerítést építtetett, árkot ásátott. A közvéleményt erőteljesen megosztó temetőrendezést többen a plébános újabb eszement ötleteként könyvelték el, figyelmen kívül hagyva az intézkedés racionális vonatkozásait.¹¹³⁴ A következő, szimbolikus értékű változás a templomkert 1894-es fásítása, körbekerítése volt. A plébános a szószekről közölte a környéken legeltető állatok gazdáival, hogy adott esetben nem áttal fegyverrel óvni a templomkert fűvének épségét. Hogy mennyire nem a levegőbe beszélt, azt egy kecske és egy malac lábának ellövése után kerekedett botrány is tanúsítja.¹¹³⁵

3. Korjelenségek

A 19. század végi Csongrád lakosságának etnikai összetételét, anyanyelvét és a felekezeti arányait illetően sem tekinthető kora átlagos településének.¹¹³⁶ Az országos szintű társadalmi problémákra adott szervezeti szintű válaszok azonban – még ha teljességgel indokolatlannak tűntek is – nem kerültek el az Alföld egyik legmagyarabb és legkatolikusabb nagyközségét. Kitűnő példa erre a hités érdekvédelmi céllal életre hívott Katholikus Kör, melynek hiányoztak belső keletkezésű előfeltételei, a szervezet létjogosultságát adó problémák.

Csapó János csongrádi káplán már 1895 decemberében levéllel kereste fel Schusztter Konstantin püspököt, melyben támogatásért esedezett és fővédnöknek kérte fel. Csapó levele szerint az ötlet Csongrád „jóérsű katolikus polgáraitól” származott, akik küldöttséggel keresték fel őt, hogy továbbítsa igényüket a püspök felé.¹¹³⁷ A Kör 1896. március 22-én nyerte el a belügyminisztérium jóváhagyását¹¹³⁸, ám az agitáció már jóval korábban elkezdődött.

Február 16-án Csapó János a plébánia épületében hívta össze a csongrádiakat, hogy meggyőzze őket az egyesület létrehozásának szükségességéről.¹¹³⁹ Az előmunkálatok végrehajtására elnöknek Hegyi Antal plébánost, jegyzőnek pedig Krezsák Géza segédlelkészt választották meg. Két héttel később a Hegyi plébános által szerkesztett Csongrádi Közlöny címlapon közölte Csapó káplán cikkét, melyben az egyesület céljait körvonalazta: „Főcélunk, mint az alapszabályoknak alább közölt két paragrafusából is kitűnik: a valláserkölcsei szellem öregbítése és a felebaráti szeretet cselekedeteinek gyakorlása. [...] Egy kath. közszellemet kell

1134 „Ő [t.i. Hegyi Antal] mindent felforgató elveinél fogva, a temetőben alig pár évvel ezelőtt eltemetett holtak sirhalmait és keresztfáit leromboltatta, hogy az ott nyugvó halottaink hamvai felett sétául szolgáló utat létesítsen. Vajjon sétakert-e a temető, vajjon élvezni, avagy szórakozást keresni járunk-e a sírkertbe, hova eddig a kegyelet vezérelt megsiratni kedveseinket, kik ott nyugosszák örök álmukat?” NPI 1889. Gétyi János nyílt levele. Nyomtatott Schwartz Sándornál.

1135 Csongrádi Lap, 1899. június 11. IX. évf. 24. szám, 2. old.

1136 V.ó. Hanák 1978.

1137 VPL APar. Cs. 1895. december 31. Csapó János káplán levele a váci püspökhöz.

1138 Dudás 1998. 105.

1139 Csongrádi Közlöny 1896. február 23. III. évf. 8. szám, 3. old.

teremtenünk, mely a modern pogányságot elfújja a föld színéről, s ne engedje azt, hogy hitünket, lelkünk meggyőződését úton útfélen minden pimasz bántatlanul sértegethesse, összegyűjtjük mindazokat, kiknek lelkében még ki nem aludt a keresztény érzelem, mert csak ha egyesek leszünk gondolkodásmódra és akaratra, akkor lehetünk erősek és hatalmasak.”¹¹⁴⁰ Erőteljes szavak ezek, melyek a „modern pogányság démona” ellenében hívják zászló alá a katolikus érzelműket.

Miután a minisztériumi engedély lehetővé tette a hivatalos tagtoborzást, az alapító optimistán látott neki a gyűlésekre alkalmas helyiség felkutatásának: „Ha a jelentkező tagok száma oly nagy lenne, hogy egy helyiség szűknek bizonyulna be fogadásukra, két helyiség fog állíttatni.”¹¹⁴¹ Májusra találtak alkalmas házat a Templom utcában, így ki is tűzték az alakuló gyűlés időpontját. A hónap végén azonban „habár számosan léptek már be eddig is [...] még sokan vannak, kik a belépés iránti óhajukat szóbelileg már nyilvánították, de elfoglaltságuk miatt még be nem íratkoztak”,¹¹⁴² egy későbbi időpontra tették a Kör megnyitását, melyre hosszas halasztások után csak 1896. novemberében került sor. Mi volt az oka a késlekedésnek?

A Katolikus Kör létjogosultságának kérdése az első percétől kezdve kiváltotta a Csongrádi Lap visszhangját. A Lap 1896 márciusában kiadott cikksorozatában támadást indított a Kör által képviselt eszmeiség ellen. Az érvelés gerince szerint Csongrádon elenyésző számban élnek más felekezetűek, így a katolikus eszmék féltése teljesen indokolatlan. „Mi értelme van tehát nálunk a ‚Katholikus Kör’ szervezésének? Ezt épp oly szükségtelennek, pláne nevetségesnek tartjuk, mintha ugyancsak nállunk, ahol a 20.803 lélek közül egyetlen-egy sincs más nemzetiség, mint magyar, valakinek eszébe jutna magyar olvasó együletet, vagy bármiféle magyar egyesületet állítani azért, mert nemzetiségünket, nyelvünket féltene attól a néhány vásznas tóttól, akik heti vásárok alkalmával a piacon egymás közt nem magyarul beszélnek. [...] A ‚Katholikus Kör’ alakítása e szerint csak arra való lesz, hogy néhány száz fanatizálható, félkegyelmű polgárnak tájékozatlanságát és észbeli korlátoltságát felhasználva, a felekezeti gyűlöletet szítsák, a polgároknak egy más iránti kölcsönös tisztelet és felebaráti szeretetet romba döntésük.”¹¹⁴³ Csapó János sem késlekedett a válasszal, így a Csongrádi Közlöny ismét hetekig címlapon foglalkozott a Katolikus Kör kérdésével. A támadások ideig-óráig elérték céljukat: a tagfelvétel a várakozásokkal ellentétben akadozottan haladt.

Az 1885-ben megnyitott Keresztény Gőzmalom és a Keresztény Fogyasztási Szövetkezet a zsidó kereskedők ellenében hangsúlyozta a vállalkozás „keresztényi” jellegét.¹¹⁴⁴ A kortárs piarista szerzetes-író, Váry Gellért túlzásnak vélte, hogy egy malmot – akár csak egy szekeret, vagy bármi egyebet – kereszténynek

1140 Csongrádi Közlöny, 1896. március 8. III. évf. 10. szám, 1. old.

1141 Csongrádi Közlöny, 1896. március 22. III. évf. 12. szám, 3. old.

1142 Csongrádi Közlöny, 1896. november 8. III. évf. 45. szám, 3. old.

1143 Csongrádi Lap 1896. március 1. VI. évf. 9. szám, 2. old.

1144 Gát 1982. 157–158.

vagy nem kereszténynek neveznek el.¹¹⁴⁵ A kezdeményezések élharcosa minden esetben Hegyi Antal plébános volt, aki nem csak élénk figyelemmel kísérte a Gőzmalom és a Szövetkezet sorsát, de a szervezeteken belül vezető tisztségeket is vállalt.

4. Hetilapok, politika, vallás

Az 1890 után indított első helyi-közeleti lapok jelentősen befolyásolták a csongrádi közvéleményt.¹¹⁴⁶ Borsos János orvos családjában tudjuk, hogy párhuzamosan olvasták a két ellenlábás orgánum, a Csongrádi Újság és a Tiszavidék cikkeit.¹¹⁴⁷ Ugyan még mindig csak a lakosok fele tudott írni-olvasni, a sajtóban megjelent – gyakran felettébb ellentmondásos – hírek szájról-szájra jártak.

A csongrádi sajtótermékek stílusukat és felépítésüket tekintve az országos kortendenciákat képezték le. Profiljukat az ellenzéki 48-as vagy a liberális-kormánypárti elvek tükrében alakították ki, és javarészt egymásra reflektáltak rendkívül személyeskedő hangnemben. A Csongrádi Közlöny és a Csongrádi Lap, vagyis Hegyi Antal és Éder János ökölharcának tétje a lakosság politikai nézetének alakítása, országgyűlési képviselőválasztások idején a kortes hadjárat sikerre vezetése volt. A vizsgált időszakban Csátár Zsigmond (későbbi kántor) és Hock János (katolikus pap) megválasztásának esete áll példaként előttünk, mely mindkét esetben a klerikális-ellenzéki erők helyi túlsúlyáról tanúskodik.¹¹⁴⁸

Hegyi plébános lapszerkesztői-újságírói tevékenysége a véleményformálás határozott szándékát mutatja, mely a hagyományos papi szerepkör kiszélesítését is jelentette. Éder János a liberális eszméknek megfelelően¹¹⁴⁹ kezelte a lapszerkesztő kollégát; kortes hadjárat idején tehát elvárta tőle, hogy felelős közeleti emberként, afféle hivatalnokként álljon ki jelöltje mellett a sajtóban, és emelt fővel viselje a politikáló állampolgároknak „kijáró” ellenoldali hangnemet.

Hegyi Antal azonban politikai tevékenysége és papi hivatása között nehezen találta az egyensúlyt.¹¹⁵⁰ A nép sem tudott elvonatkoztatni papi mivoltjától – igaz,

1145 Váry 1974.

1146 A csongrádi újságokról bővebben lásd: Dudás 2004.

1147 Jánosi 1983. 78.

1148 Ahogy Romsics Ignác is megjegyzi, a szíkatolikus településekről jellemzően a 48-as jelölteket küldték a parlamentbe. (Romsics 2007. 740.) Országosan az Alföldet és a Dunántúlt tartották inkább ellenzéki érzelműnek, míg a Felvidéken és Erdélyben a kormánypárt képviselői arattak győzelmet. Csátár megválasztásának körülményeiről bővebben lásd: Zsótérné Nemes 1989.

1149 A liberális eszme a papi hivatalt megfosztotta transzcendentális vonatkozásaitól, és a vallást afféle morálként, szellemi magatartásként értelmezte. Ld. Romsics 2007. 723.

1150 Káplánjai eképpen panaszkodtak a váci püspöknek: a plébános „folytonos csavargásai miatt mi vezettük az irodát is, a sok számú gyónóval meg éppen nem szokott törődni, mert az állandó korteskedés, gyűlésezés, nemkülöbön az általa szerkesztett szennylap minden idejét elfoglalja.” VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. március 4. Csongrádi káplánok levele a váci püspökhöz.

Hegyi Antal sem törekedett erre.¹¹⁵¹ Az ellenzék támogatásának oka ugyanis a kormány vallásellenesnek értelmezett intézkedései (polgári anyakönyvezés és házasságkötés) voltak: Hegyi plébános voltaképpen az egyház régi előjogait védte és hitvédelmi céllal kezdett politizálni.

Több forrásunk is megerősíti, hogy Hegyi plébános a templomi szószékről agitált, káplánjait, az egyházfit és a vallási társulatok tagjait is bevonta a szervezkedésekbe.¹¹⁵² A képviselőválasztás valóságos „szent háborúra” kezdett hasonlítani. Mikor Réti Ferenc főszolgabíró a sajtón keresztül visszavonulásra szólította fel Hegyit, ő válaszul esküvel erősített plébánosi kinevezésére hivatkozott, mely tartósabb a főszolgabírói hivatalnál.¹¹⁵³ A retorikai csúcspontot azok az önvédelmi célú bibliai hasonlatok jelentik, melyekkel előszeretettel hozakodott elő politikai támadások idején.¹¹⁵⁴

Ez a nyilvánvaló kettősség kellőképpen irritálta a politikai ellenfeleket. „Midőn püspökét gyalázza, akkor szerinte mint polgár beszél, tehát a papi törvények határán kívül érzi magát, míg ha mint polgár követ el vétket, akkor a papi talárt használja védbástyául”¹¹⁵⁵ - írják elhelyezéséért küzdő ellenfelei. A Csongrádi Lap 1895-ben Karvaly néven külön vicclapot nyitott „Gyihe Antal, a Csigerháti Búzlöny szerkesztőjének” bosszantására, aki hol Jézushoz, Szent Ágostonhoz vagy Keresztelő Szent Jánoshoz hasonlítja magát.¹¹⁵⁶ Hegyi Antal előtt tehát nem kevesebb feladat állt, mint a hiteles pap és hiteles állampolgár ötvözése és elfogadtatása, ám erőfeszítései felemás, támadható és kiforratlan összkezdéshez vezettek.

5. Papság és polgári pereskedés

Csongrádon elsőként 1876-ban, Csátár Zsigmond képviselővé választását követően indult komolyabb vizsgálódás a helyi papság ellen. Szvoboda József

1151 Álljon itt példaként egyetlen tanulságos idézet Hegyi egyik elkötelezett hódolójának tollából: „Az egyház e jeles plébánosáról azt hirdették a vármegye hívei, hogy a leggyűlöltebb pap a világon. S ez a gyűlölt ember kibontja Csongrádon az ellenzék zászlaját, és a tiszta hazaszeretet nevében felemeli a zászló alatt apostoli szavát, s megindul vele a nép, és elsepri a kormánypártot, s vele együtt a megdönthetetlennek hirdetett Szívákot.” Labádi 2007. (Az idézet 1892-ből származik – Szentesi Lap.)

1152 Csongrádi Lap, 1892. január 1. II. évf. 1. szám, 2. old. „Nem csak a plébános és a templomatyja, hanem a segédlelkészek, kántorok, Jézus Szíve Társaságbeliek, az összes olvasós és lobogóhordozó egyházköziak és leányok egymással vetélkedve üzték a fanatizálás és terrorizálás mesterkedéseit.” Labádi 2007. 88. (Szentesi Lap, 1892. március 25. XX. évf. 25. szám, 1-2. old.)

1153 Csongrádi Közlöny, 1895. május 5. II. évf. 18. szám, 3. old.

1154 „Nem éppen így tettek-e ellenfelei Krisztus Urunkkal, mikor a saját hazugságait állították fel ellene bizonyítékul? [...] Hogy engem ne bántalmazzanak a legqualificálatlanabb módon, mikor őt, a mestert halálalig bántalmazzák?” VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. szeptember 30. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

1155 VPL APriv. Hegyi Antal, 1892. március 14. Csongrádi lakosok levele a hercegprímáshoz.

1156 Csongrádi Lap, 1898. február 6. VIII. évf. 6. szám, 2. old. A jelenség a vizsgált korszakban általános lehetett. Mohl Adolf a tatabányai plébánia történetéről szóló írásában a reformátusok vádjai ellen védekező plébános is „Szent Pállal kiált fel”. Mohl 1909. 154.

káplánjait a csongrádi polgármester jelentette a váci püspöknél, mert úgy vélte, hogy a fiatal papok zártkörű gyűléseken korteskednek és lázítják a népet a helyi vezetőség ellen. Ugyan Csemegi polgármester kilátásba helyezte az ügy polgári peres útra terelését, pár hét elteltével meggondolta magát. Ahogy a kerületi esperes írta jelentésében: „A lakosság szerfölött izgatott és ki tudja mi történik, ha izgatottsága a tanúk hajhászása által még fokoztatik? Ő [Csemegi] a vallásra, mind az erkölcsiségre, de még a papságra nézve is hasznosabbnak látná, ha az én eddigi csendes vizsgálatommal az ügy további zaklatásának eleje vétenék, és arra én is közreműködném.”¹¹⁵⁷ A kerületi esperes támogatta a szándékot, így az ügy végül nagyobb hírverés nélkül elsimult.¹¹⁵⁸

Míg elődei látványosan tartózkodtak tőle és sikeresen elkerülték a polgári peres eljárásokat, Hegyi Antal ellen tucatszámra érkeztek feljelentések többnyire fizikai bántalmazás, lázítás, becsületsértés, sajtóvétség vádjával. Az ügyeket a helyi járásbíró és a szegedi királyi törvényszék tárgyalta. A hatóságok nem voltak tekintettel Hegyi Antal papi mivoltára: a beidézéses időpontját rendszerint valamilyen jeles egyházi ünnepre tűzték ki, ami tovább növelte az eset abszurditását.¹¹⁵⁹ Ami a leginkább megdöbbenette a csongrádi közvéleményt, az a plébános által saját paptársai ellenében indított polgári peres eljárások sora volt, mely a legliberálisabb elmék képzeletét is felülmúlta. Hegyi elsőként egyik helyettese miatt hívott rendőrt, aki a plébános engedélye nélkül misézett a templomban. Ugyan a rendőr egy ujjal sem nyúlt a lelkiatyához, a misézést félbeszakító jelenet híre még sokáig visszhangzott a csongrádi utcákon.

1898-ban a plébános saját káplánjai ellenében indított rágalalmazási pert. Elsőként Sperling Béla segédlelkész állt súlyos testi fenyegetés vádjával a bírák előtt, másodsorra további három káplánnal közösen, nyilvános becsületsértés gyanújával. Hiába figyelmeztette a lépés káros erkölcsi következményeire és hiába próbálta a peren kívüli megegyezés útjára terelni Szathmáry Ödön bíró, Hegyi Antal nem állt el szándékától.¹¹⁶⁰ A papok kihallgatása mindig csütörtöki napokra esett. A kíváncsi hívek ott tolongtak a járásbíró körül, figyelték a csudát, ahogy papjaik a törvényszék előtt vallanak. A helyi lapok részletekbe menően leközltek a papok közt dúló keresztényietlen békétlenség részleteit. A tragikus mélypontot két káplán eskü alatt tett, egymásnak ellentmondó vallomása jelentette. Droppa Károly eképpen elevenítette fel az eset következményeit: „az első pör alkalmával e városban nagy megbotránkoztatást szült, hogy Csapó másképpen vallott, mint Drexler. Figyelmeztetett a bíró a per előtt, hangsúlyozta azt, hogyha pörre visszük a dolgot, bármiképpen dől is el a pör, ez által az egyház tekintélyén súlyos csorba esik”.¹¹⁶¹

1157 VPL APar. Cs. 1876. február 18. A kerületi esperes levele a váci püspökhöz.

1158 „Az aztán csakugyan felzavarhatná a jó lelkű kath. hívek nyugalmát, ha ezek azt vennék észre, hogy kedvelt papjaikat, mint a minők a csongrádiak, valamely tisztviselő kellő ok nélkül háborgatná és rágalmazná.” VPL APar. Cs. 1876. február 18. A kerületi esperes levele a váci püspökhöz.

1159 Csongrádi Közlöny, 1894. augusztus 19. I. évf. 23. szám, 3. old.

1160 VPI APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 22-26. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv.

1161 VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 22-26. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv.

Hegyi Antal elődei a plébánián belül támadt konfliktusokat minden erejükkel igyekeztek titokban tartani és egymás között, végső esetben a váci püspök bevonásával elsimítani. Ugyan voltak a plébánia történetében kiugró esetek – például az 1820-as években Mátyus János plébános és Rosenberg káplán lövöldözése – a csongrádi papság magánkonfliktusai sosem kerültek ilyen körvonalazottan, ilyen részletesen nyilvánosságra. A perek egyik következményeként a papság képe fájdalmasan realiztikussá vált. A felismerés, hogy egy pap is tud haragot tartani és hamisan vallani, valósággal letaglózta a csongrádi közvéleményt. Eder János lapja kárörvendően taglalta az eset morális következményeit, a nép csalódott fájdalmát, a papság hagyományos imázsának talán első, valódi komoly torzulását.

6. Szekularizáció és vallási társulatok

A szekularizáció¹¹⁶² Csongrádon ekkoriban még nem a hívők számának apadásában, hanem a külsőség, a reprezentáció megnövekedett fontosságában jelentkezett. Ahogy Hegyi Antal írta Csongrádra érkezése idején: „A szó szoros értelmében beteg ember hagyományát örököltem. A hitélet pangásban sínylett. A nép minden vallásosságot a *külsőségekben* helyezett, de a lelkiismeret tisztaságára és a szívre éppen nem látszott figyelmet fordítani.”¹¹⁶³ A jellegzetes mentalitás ellenében Hegyi Antal a vallási társulatok fellendítésével szállt harcba. Hegyi plébános néhány esztendő leforgása alatt a kor színvonalának megfelelő szervezetségi szintre emelte a vallási társulatokat. Ő volt az első csongrádi plébános, aki káplánjait teljes mértékben kivonta az egyesületi élet szervezéséből, és csupán bizalmasának – és egyben bérmafiának, Csapó János segédlelkésznek engedélyezett némi önálló mozgásteret, hogy híveket toborozzon a Katholikus Kör számára. Az elnöki székben azonban itt is a plébánost találjuk. Ez a szervezési stratégia Hegyi Antal plébánosi működésének utolsó éveiben hozta meg gyümölcsét.

Hegyi Antal felfüggesztését követően a plébános ártatlanságát hangoztató fórum vezéregyéniségei a rózsafüzér társulatból kerültek ki. 1898 februárjában a püspöki küldött beszédet intézett a csongrádi néphez, hogy megmagyarázza Hegyi Antal felfüggesztésének okait. A Csongrádi Lap eképpen idézi fel a történeteket: „Midőn mise után felolvasták a Szent szék ítéletét, néhány előre betreszírozott olvasós asszony közbe kiáltotta: nem igaz! Hegyi ártatlan! Erre azután moraj keletkezett a templomban, mely annyira fokozódott, hogy a 10 órai mise után a szentszéki ítélet felolvasását abba kellett hagyni.”¹¹⁶⁴ A templomi

1162 Szekularizáción azt a folyamatot értjük, amikor az állam és egyház erőviszonyát tekintve az állam kerül fölénybe. Mint jelenség ide sorolható a szekták népszerűsödése, a vallásgyakorlás visszahúzódása a magánszférába és a vallási közöny terjedése. Ld. Gyáni-Kövér 2006.

1163 VPL APar. Cs. Hegyi Antal sorai a csongrádi Historia Domus kitépelt lapjain. 1888.

1164 Csongrádi Lap, 1898. február 13. VIII. évf. 7. szám, 1. old. Dr. Justus úgy eleveníti fel a történeteket, hogy Hegyi Antal „néhány bepálinkázott kofaasszony” kíséretében vonult be a templomba, ám a hívek rájuk támadtak, és a zavargások miatt félbe kellett szakítani a felolvasást. Ld. Dr. Justus 1902. 23.

kihirdetést követően a szentszéki megbízott összehívta a vallási társulatok vezetőit, hogy megmagyarázza a felfüggesztés okait. A vezetők egyöntetűen azon az állásponton voltak, hogy Krisztus példáján nekik is meg kell bocsátaniuk a plébánosnak.¹¹⁶⁵

Szintén a Csongrádi Lap közölt iróniával fűtött beszámolót Hegyi Antal márciusi visszatéréséről: „Már a vasútnál mintegy 3000 főnyi fehérkendős néném asszony¹¹⁶⁶ várta az elítélt plébánost, minden néember kezében 1 szál szentelt viaszgyertyát tartott [...] Hegyi felállt a lóczára és sűrű könnyhullatások között jelentette ki, hogy ártatlan. ‘Krisztust is eláztatták a papok, őt is a paptársai’, mondá. A sok zajos multú néember ezen kijelentésre citrom nagyságú könnyekkel áztatta a kocsi utat. Ily módon igazolták Hegyi Antalt a sikkasztás vádjá alól néném asszonyék.”¹¹⁶⁷ Júniusban arról értesít a cikkíró, hogy Hegyi plébános elhelyezése miatt a csongrád-belsővárosi lakosok nem hajlandóak részt venni az Úrnapi sátrak díszítésében, különösen az asszonyok „reszelő-meszelő háborúra készek, s nem ünnepelnek Hegyi nélkül”.¹¹⁶⁸

Az „aranszajú papként” is emlegetett Hegyi Antal meggyőző, szuggesztív retorikájával szilárd társadalmi bázist épített ki, elsősorban az asszonyok körében. Az asszonyokon keresztül pedig jó esélye volt a családfők megpuhítására, a közvélemény határozott formálására. A vallási társulatok alapításába és szervezésébe fektetett energia tehát nem pusztán lelkeségi, de jelentős társadalmi következményekkel is járt. Hegyi plébános sajátos retorikai stílusa szerencsésen találkozott a csongrádi hívek fogékonyságával a látványos és reprezentatív alkalmak, események, jelenségek iránt. A folyamatosan szépülő és gyarapodó templom, virágözönnel borított körmenetek mind a plébános szavainak igazát, szándékainak tisztaságát hivatottak igazolni.

1165 VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 22–26. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv, Agócs János vallomása.

1166 A rózsafüzér társulati asszonyok jellegzetes „egyenviselete” társulati tag temetésén vagy körmenet alkalmával a fehér fejkendő.

1167 Csongrádi Lap, 1898. március 11. VIII. évf. 11. szám, 2. old.

1168 Csongrádi Lap, 1898. június 12. VIII. évf. 24. szám, 2. old.